Hospic a jeho hosté

Hospic je dnes zařízení pro nevyléčitelně nemocné, dříve to býval útulek pro pocestné. Čeština toto slovo převzala z německého **Hospitz** (noclehárna spravovaná církví), ale vztahuje se k lat. **hospitium** (pohostinství, přátelské přijetí, hostinec) od **hospes**, gen. **hospitis** (host). S tímtéž latinským základem souvisí ubytovací zařízení **hotel**. Jeho název se k nám dostal až prostřednictvím francouzštiny, pochází však ze středolatinského **hospitale** (místnost pro hosty). Zmiňme novodobé termíny odvozené od téhož latinského základu – **hospitovat** znamená být přítomen jako **host** při vyučování; **hospitalizovat** znamená přijmout hosta do nemocnice, **hospitálu** (Spitalu, špitálu apod.). Příbuzný je i název povolání **hosteska** (průvodkyně, informátorka, tj. vlastně hostitelka), byť k nám připutoval v anglické verzi (**hostess**).

Jak se **hospic** skloňuje? Jakožto substantivum mužského rodu neživotného, které je zakončeno na měkkou souhlásku, patří ke vzoru stroj (hospic, bez hospice, k hospici atd., v množném čísle hospice, bez hospiců, k hospicům, o hospicích). V poslední době se ale šíří nespisovné skloňování podle tvrdého vzoru. Proč? Po zániku provozovatelů těchto zařízení – církevních řádů – jsme pozvolna zapomínali, že slovo hospic vůbec existovalo, natož abychom si pamatovali, jak se skloňovalo. Navíc nás pletou jiná slova cizího původu, která rovněž končí na měkkou souhlásku -c, a přesto se skloňují podle vzoru tvrdého. Ve spisovném jazyce z nich najdeme asi jenom tác (bez tácu, v množném čísle tácy), ostatní jsou hovorová, např. hec, kec, truc, frc (hecy, kecy, trucy, frcy) apod. Jak tuto nesrovnalost vysvětlíme? Nepravidelnosti se vysvětlují těžko, protože je vytvářejí sami uživatelé jazyka. Je však možné, že církevní hospice mívaly v naší historii tradici, která jim zajistila mimo jiné i organické začlenění do systému české deklinace.

Principiální podstatu hospiců lze spatřovat ve slově **host**. Podle věrohodných rekonstrukcí patrně existovalo praslovanské **gost** a pragermánské **gastiz** (viz něm. **Gast** i angl. **guest**) ve významu cizinec, příchozí. Ke kurióznímu rozdvojení významu došlo v latině, kde **hostis** lze najít jak ve významu cizinec, příchozí, tak ve významu nepřítel. Zřejmě bylo tenkrát potřeba rozlišit cizince vítané od nevítaných (pojem „nezvaný host“ ostatně v zapomnění neupadl). K novodobým odvozeninám slova host patří **hostinný** dům neboli **hostinec**, jímž se ve slovenštině od 2. poloviny 17. stol. označovalo místo, kde se hostům poskytoval placený nocleh (mohli tam nocovat s vozem a koňmi, kdežto v krčmě se jenom jedlo a pilo). Na Slovensku se jméno Hostinec dosud vyskytuje jako název samot nebo částí obce, kde dříve takový zájezdní hostinec stával. Do češtiny se toto slovo dostalo údajně prostřednictvím slovensky píšících spisovatelů a po změně způsobu cestování nabylo dnešního významu.

Pozoruhodný je vztah **hosta** a **hospody**, tedy domu, do nějž host přicházel. Ve staročeštině existovalo slovo **hospod**, které znamenalo nejprve pán vůbec, hlava rodiny, **hospodář** (teprve později byl význam slova zúžen na Boha, **Hospodina**, **Pána**). Základní praslovanský **gospod** obsahuje nejspíše dvě slova, **ghosti** (host, příchozí) a **potis** (pán). Předpokládané **ghosti-potis** lze vykládat dvojím způsobem – jako **pán hostů** (hostitel), ale také jako **host-pán**. V nejstarších dobách totiž vybíral vládce kmene (**kníže-pán**) od svých poddaných daně v podobě darů, buď drahocenných předmětů, nebo naturálií potřebných pro živobytí. Zprvu šlo o dary dobrovolné, jejichž velikost se víceméně řídila dárcovou zámožností (mocenské ukládání daní přišlo až později). U severních Germánů se dochoval příběh o tom, jak bůh Odin vybírá dary jakožto „gestr“ (host), a u Slovanů to mohlo být pojímáno stejně, tj. “vládce přicházející jako host pro dary". Která z hypotéz je správná, to už se nedozvíme, obě mají svou logiku. Nevíme s jistotou, jak slovo vzniklo, ale známe jeho významy v raných stadiích slovanských jazyků.

Staročeské **hospoda** znamenalo **pána domu** nebo **paní domu**, pak domácnost, souhrn rodiny s čeledí. Zřejmě vzniklo z **gospod** (pán) jako hromadné jméno používané k oslovení: zprvu **gospodja**, redukcí potom **gospoda**. Postup k dalším významům vzešel z poměru **hosta** (příchozího cizince) k pánu a paní domu. Své hostitele host tituloval „**hospodo**!“ Oni byli jeho **hospoda**, v tom tkvělo staré pojetí hostitelské, ale brzy se metonymicky vyvinulo nové. Z **hospody** se stal dům nabídnutý hostu, potom dům poskytující „hostu“ ubytování a jídlo za poplatek, a nakonec dům poskytující za poplatek jenom jídlo. Pán a paní už nebyli hospoda, nýbrž **hospodář** a **hospodyně**. Na původní význam slova dnes upomíná jen poněkud vulgární oslovení hostinského: „**Hospodo**, platím!“ (oslovován pochopitelně není dům). Hospodář s hospodyní pak **hospodařili**, tj. jednak byli pány domu, jednak museli nakládat s majetkem **hospodárně** (úsporně), čímž význam slova poněkud posunuli. Čteme-li archaický verš Julia Zeyera „Ó nejsladší **hospodo** mých snů, hle, touhou hynu jak luna bledá, které ubývá“, je dobré vědět, že básník nehovoří k své oblíbené restauraci, ale (postaru) k **hospodě** – paní svého srdce.

S hosty a pohostinností to bývalo odjakživa složité, stará moudrost však učí: **Host do domu – Bůh do domu**. Hosta si máme vážit. I toto je patrně jednou z myšlenek novodobých hospiců – neměly by být jen funkční noclehárnou, ale místem, kde je každý hostem, nota bene váženým a vítaným.

Pavla Loucká, *redaktorka časopisu Vesmír*

http://www.umirani.cz/index.php?cmd=page&id=192